KULLEĠĠ SAN NIKOLA
L-EŻAMIJIET TA' NOFS IS-SENA - LIVELL PRIMARJU
Frar 2016

Il-Ħames Sena IL-MALTI Il-Ħin: Siegħa u Kwart
(Il-Fehim mill-Qari u l-Kitba)

L-isem u l-kunjom: ______________________ Il-klassi: __________

Il-Fehim mill-Qari u l-Kitba	Il-Marki
Il-marki għat-taqsima	60 marka
Il-marki tal-istudent/a	

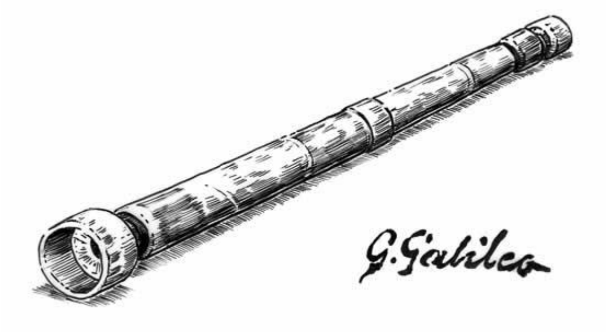

Għall-istudent/a

Aqra sew dan li ġej:

- Ikteb ismek, kunjomok u l-klassi.
- Qabel tikteb it-tweġiba, ifhem sewwa l-mistoqsija.
- Jekk ma tkunx taf tagħti xi tweġiba, ħalliha vojta u kompli l-oħrajn, imbagħad erġa' ppruvaha fl-aħħar.
- Jekk tieħu żball, ingassah pulit u erġa' ikteb.
- Meta tlesti, irrevedi l-karta kollha mill-bidu biex tirranġa xi żbalji li jista' jkollok u timla dak li ħallejt barra.

IL-FEHIM MILL-QARI

A. Aqra dan l-artiklu li deher f'rivista għat-tfal.

L-Ewwel Titjira

Fl-1878, it-titjir fl-ajru bl-użu tal-magni kien għadu biss ħolma. L-ajruplani u l-ħelikopters kienu għadhom ma ġewx ivvintati, imma Orville Wright, ta' seba' snin, u ħuh Wilbur, ta' ħdax-il sena, kellhom il-ħsieb li din il-ħolma jġibuha realta'.

Bdew jibnu u jittestjaw inġenju bil-magna li jkun jiflaħ itajjar in-nies. Fis-17 ta' Diċembru, 1903 Orville saq l-ewwel titjira. Damet biss 12-il sekonda - imma rnexxiet! F'dik il-ġurnata, darba waħda u darba l-oħra, l-aħwa għamlu erba' titjiriet, bl-aħħar waħda tlaħħaq 57 sekonda.

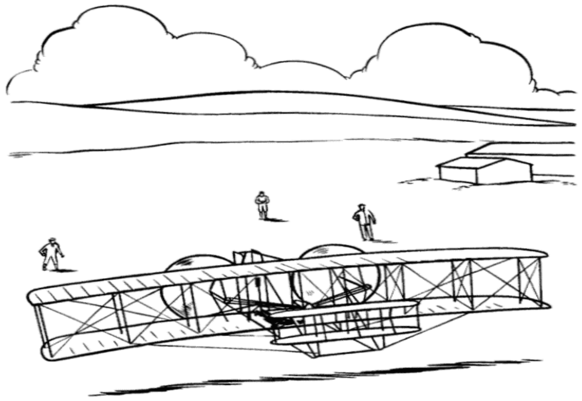

Dakinhar l-aħwa Wright saru l-ewwel persuni li taru permezz ta' ajruplan, itqal mill-arja, li kien kompletament taħt il-kontroll tal-pilota.

Wieġeb il-mistoqsijiet fuq l-artiklu li qrajt.

1. Ikteb fil-kaxxa l-vojta jekk hux **Veru** jew **Falz**. (3 marki)

a.	L-ewwel titjira saret fl-1878.	__________
b.	L-ajruplan li vvintaw kellu magna biex tħaddmu.	__________
ċ.	Biex ikun jista' jtir, bnew ajruplan eħfef mill-arja.	__________

2. Immarka t-tweġiba t-tajba billi tagħmel (√) fil-kaxxa tal-lemin.

(2 marki)

a.	Meta kienu żgħar l-aħwa Wright	kienu joħolmu li jsiru sinjuri.	
		ma kellhomx ħin għall-ħolm.	
		kellhom xewqa li jtiru fl-ajru.	
b.	L-ajruplan li tajru fl-1903	ma setgħux jikkontrollawh.	
		ikkontrollah il-pilota.	
		tar fid-direzzjoni tar-riħ.	

3. Minn dak li qrajt, huwa veru li Orville Wright biss kien jaf isuq l-ajruplan? Kif taf? (2 marki)

____

____

4. Imla l-vojt b'<u>kelma</u> li toqgħod. (2 marki)

a. Wilbur Wright kien ______________ fl-eta' minn ħuh Orville.

b. Ir-______________ titjira li għamlu fis-17 ta' Diċembru damet seba' u ħamsin sekonda.

5. Tista' taħseb raġuni waħda għaliex l-aħwa Wright xtaqu jivvintaw u jibnu inġenju li jkun jista' jtir fl-ajru? (marka)

____

____

B. Aqra l-istorja **Inventuri - kif tista' ssir inventur**

Invenzjoni hija xi ħaġa ġdida li xi ħadd joħloq jew jiskopri bl-użu tal-ħsieb, l-istudju u l-esperimenti. Il-karti, il-plastik, il-mediċini, il-karozzi u l-kompjuters huma kollha eżempji ta' invenzjonijiet. Ħafna drabi invenzjoni titwieled minn xi bżonn, bħal meta tinħoloq mediċina apposta biex tfejjaq xi marda, jew titfassal tip ta' vettura biex il-bniedem ikun jista' jivvjaġġa iktar malajr u iktar komdu. *(par. 1)*

Niftakru f'xi inventuri li kien hawn fid-dinja - minn żmien il-qedem sal-lum. Uħud minnhom lanqas biss għandna idea min kienu, bħal dawk li **skoprew** l-użu tar-rota jew kif tqabbad in-nar. Oħrajn saru famużi ħafna u nsibuhom fil-kotba tal-istorja. Fost dawn nistgħu nsemmu lil Galileo Galilei, li żviluppa t-teleskopju u skopra ħafna affarijiet dwar is-sistema solari tagħna; Louis Pasteur, li skopra kif tgħaddi l-ikel u x-xorb minn proċess biex tneħħilu l-mikrobi mingħajr ma tbiddillu t-togħma; Alexander Graham Bell, li vvinta t-telefon; Thomas Edison, li ħoloq il-bozza tal-elettriku u s-swiċċ tal-elettriku għall-użu ġod-djar tagħna; Wilbur u Orville Wright, li bnew u tajru l-ewwel ajruplan u John Baird, li ttrasmetta l-ewwel stampi tat-televiżjoni. *(par. 2)*

Alexander Graham Bell

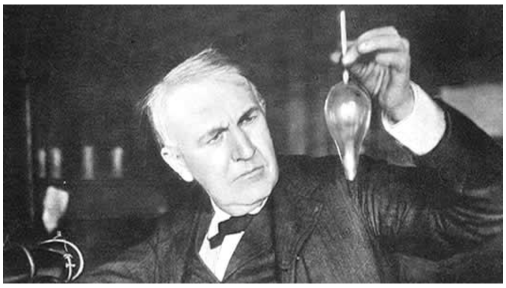

Thomas Edison

Dawn l-inventuri kollha kellhom xi ħaġa komuni bejniethom. Kollha kienu kurjużi. Kollha kienu jħobbu jitgħallmu. U kollha kellhom ideat ta' kif jistgħu jtejbu l-ħajja ta' persuni oħra. *(par. 3)*

Għandu mnejn taħseb li llum ma fadalx iżjed inventuri, jew li l-invenzjonijiet il-kbar diġa` saru kollha. Dan **mhuwiex minnu**. Bħalissa stess, inventuri madwar id-dinja qed joħolqu affarijiet ġodda, speċjalment fil-qasam tat-teknoloġija. Nistgħu nsemmu bħala eżempju ta' żmienna lil Bill Gates u l-kumpanija tiegħu tal-*Microsoft*, li ħolqu sistema li biha

Bill Gates

jaħdmu l-kompjuters, bl-isem ta' *Windows*, u **kontinwament** qed ikomplu jiżviluppawha għall-aħjar. *(par. 4)*

Min jaf, forsi anke inti tista' tivvinta xi ħaġa ġdida. Tista' tibda tipprepara minn issa billi tinteressa ruħek fix-xjenza, taqra l-kotba u tesplora x'hemm madwarek. Uża l-immaġinazzjoni tiegħek waqt il-logħob. Żarma u erġa' arma xi makkinarju qadim (bil-permess tal-ġenituri) u staqsi ħafna mistoqsijiet. *(par. 5)*

Aħseb f'xi problemi li qed niffaċċjaw bħalissa fid-dinja. Inti jista' jkollok is-soluzzjoni għal xi waħda minnhom. Forsi jirnexxilek issib mezz ġdid kif noħolqu enerġija iktar nadifa, jew kif nibnu djar jew karozzi aħjar, inkella tfassal xi mod kif tfejjaq lin-nies minn xi mard. Tista' tiskopri xi metodu kif **nipproduċu** ikel iktar sustanzjuż għan-nies tad-dinja kollha, jew tivvinta xi tagħmir elettroniku li jgħinna fid-dar, fl-istudju, fuq ix-xogħol jew waqt il-logħob. Jista' jkun li ssib mod ġdid kif nikkomunikaw bejnietna jew biex nivvjaġġaw fl-ispazju aktar malajr. Xejn mhu impossibbli. L-importanti d-determinazzjoni li jkollok sabiex tasal fejn tixtieq. Nawguralek kull suċċess! *(par. 6)*

* * *

Wieġeb il-mistoqsijiet fuq l-istorja li qrajt. Ikteb pulit u tajjeb. (Jingħataw 3 marki żejda għal kitba tajba.)

1. Aqta' linja taħt it-tajba: (2 marki)

a. Illum nistgħu nixorbu l-ħalib ħieles mill-mikrobi bis-saħħa ta':

(Thomas Edison, John Baird, Louis Pasteur)

b. L-espressjoni **mhuwiex minnu** *(par. 4)* tfisser:

(mhux veru, mhux minn tiegħu, mhux ħażin)

2. Semmi żewġ invenzjonijiet ta' żmien il-qedem li ma nafux min kienu l-inventuri tagħhom. (2 marki)

___

3. Veru li Galileo Galilei skopra ħafna affarijiet dwar is-sistema solari tagħna? Xi strument uża biex ikun jista' jagħmel dan? (2 marki)

___

4. Semmi żewġ affarijiet li kellhom komuni bejniethom l-inventuri kollha. (2 marki)

a. ___

b. ___

5. Veru li llum ma fadalx iżjed inventuri? Għaliex taħseb hekk? (2 marki)

___

___

6. Spjega fi kliemek xi jfissru dawn il-kelmiet skont is-silta: (3 marki)

a. skoprew *(par. 2)* ___

b. kontinwament *(par. 4)* ___

ċ. nipproduċu *(par. 6)* ___

7. Semmi ħaġa li tista' tagħmel biex issir inventur. Kif tista' tgħinek din? (2 marki)

___

___

8. Kieku kellek xi darba tivvinta xi ħaġa, x'taħseb li tista' tkun? Għaliex? (2 marki)

___

___

IL-KITBA

A. IL-GRAMMATIKA U L-ORTOGRAFIJA (10 marki)

1. **Aqra din l-istorja qasira u wara wieġeb il-mistoqsijiet.**

Walt Disney kien dejjem ħiereġ b'ideat ġodda. Ried jiftaħ park ta' divertiment ibbażat fuq il-films tiegħu, u fl-1955 fetaħ *Disneyland*. Dan sewa sbatax-il miljun dollaru biex inbena, iżda mill-ewwel kien suċċess kbir u sal-lum għadu wieħed mill-iktar postijiet ta' vaganza popolari fid-dinja.

a.	Mill-istorja sib u ikteb **verb fil-passat.**	
b.	Mill-istorja sib u ikteb **nom fil-femminil.**	
ċ.	Mill-istorja sib u ikteb **aġġettiv fil-plural.**	
d.	Mill-istorja sib u ikteb **verb fil-preżent.**	

2. **Ikteb x'jgħidulhom TNEJN minn dawn:**

	WAĦDA	TNEJN
eż.	**id**	***idejn***
a.	widna	
b.	siegħa	

3. **Wieġeb dawn il-mistoqsijiet.**

a.	Oħroġ **nom** mill-verb **rebaħ**.	Illum ir-___________ tal-kwiżż huwa Mark.
b.	Ikteb il-**komparattiv** mill-kelma **qadim**.	Ħaġar Qim huwa ___________ mill-Imdina.
ċ.	Oħroġ **verb fil-preżent** mill-għerq **ħ-b-b**.	Fis-sajf it-tfal ___________ jgħumu.
d.	Ikteb **l-oppost** tal-kelma **għażżiena**.	Ommi persuna ___________ ħafna.

B. IL-KITBA TA' RIKLAM **(3 marki)**

Immaġina li rnexxielek tivvinta mera maġika u issa għandek fabbrika u trid tibda tbigħ dawn il-mirja fil-ħwienet. Ikteb riklam sabiħ li se jidher fil-gazzetti li fih tinforma l-pubbliku bil-kwalitajiet speċjali ta' din il-mera u tħajjar lin-nies biex jixtruha.

Ċ. IL-KITBA TA' STORJA QASIRA

Agħżel waħda minn dawn l-istejjer u ikteb bejn 100 u 150 kelma fuqha.

	1. Kelb isalva tarbija Jum fost l-oħrajn tarbija ssib ruħha fil-periklu u jkun kelb kuraġġuż li jirnexxilu jsalvaha. *X'kienet is-sitwazzjoni ta' periklu? Kif spiċċat hemm it-tarbija? Min kien il-kelb? X'għamel biex salva lit-tarbija? Kif spiċċat il-ġrajja?*

JEW

	2. Qattusa tisfratta festin Waqt festin b' ħafna mistednin qegħdin jiddevertu, f'daqqa waħda qattusa tisfratta l-gost kollu. *X'kienet l-okkażjoni? Min kienu l-mistednin u x'kienu qegħdin jagħmlu? Kif daħlet il-qattusa u x'għamlet biex ħarbtet kollox?*

Ċ. 1 Agħmel il-pjan tal-istorja li għażilt fl-ispazju t'hawn taħt.

(2 marki)

Storja ________ (Ikteb 1 *jew* 2)

Ċ. 2 Uża l-pjan tiegħek biex tikteb l-istorja li għażilt. (15-il marka)

L-istorja għandha tkun bejn 100 u 150 KELMA. Aqsam il-kitba tiegħek f'PARAGRAFI. Ikteb sabiħ u tajjeb.

TMIEM IL-KARTA